

ỊZỌ NA IRE ALA N’ALA IGBO: ỌGHỌM NA OLILEANYAYA N’EBE NDỊ NTOROBỊA NỌ

Gladys Ifeoma Udechukwu

Ngalaba Amụmamụ Igbo, Afrika na Eshia

Mahadum Nnamdị Azikiwe, Oka

gladudechukwu@gmail.com

07032751108

Ụmị edemede

Ala bụ otu n’ime nnukwu onyinye Eke kere ụwa nyere mmadụ n’efu n’akwughị ụgwọ. Ala bara ọtụtụ uru n’ebe mmadụ nọ. Ihe niile na-eku ume ndụ ma ndị anaghị eku ume ketara oke n’uru dị n’ala n’otu ụzọ maọbụ n’uzọ ọzọ. N’elu ala ka osisi na ụmụ ahịha ndị ọzọ na-eto, n’elu ala ka a na-ewu ụlọ; n’elu ala ka mmadụ na ụmụ anụmanụ dị iche iche bi; n’elu ala ka ọtụtụ ihe dị mkpa maka obibi ndụ mmadụ na ihe ndị ọzọ e kere eke na-adabere maka ndụ na agamniihu ha. Ọ bụ n’ihi uru ala bara mere na mgbe Chineke na-eke ụwa na e kwuru na ụwa juputara na mmiri, mana Chineke mechara kpaa oke n’etiti mmiri na ala wee mee ka e nwee ala akọrọ (Jenesis 1:9-10). Ndị nna nna anyị ha makwaara uru ala bara wee nwee ike ịzọta na ichekwabara ụmụ na ụmụ ụmụ ha ala nke rutere ndị nọ ndụ aka taa. Nke a mere na ka ọ dị taa na mmadụ nwere ebe obibi nwee ebe a na-ewu ụlọ ma na-akọkwa nri. N’ogbo a nọ n’ime ya n’oge a, ọ bụ ihe mwute na ala ndị nna nna ha hafenyere ha n’aka bụzị ihe e ji atụ mgbere na ihe e ji egbu ọchụ. N’ụbọchi taa, nwanne na-ere ma na-egbu nwanne ya n’ihi ala. Ọ bụ onọdụ ndị a dị n’ala Igbo ka odee lechara anya wee bagide ide ihe n’isiokwu a. Ederede a ga-enye aka mee ka nsogbu dị n’ịzọ na ire ala n’ala Igbo belata (ọ bughị ka ọ kwụ sị kpamkpan), nke a ga-eme ka udo na agamniihu toro atọ dị n’ala Igbo. Nchọcha a gbasoro usoro sọvee rịsaachị na nkọwaputa site

n'ajuju onu a gbara ufodu mmadu na steeti di iche iche e nwere n'ala Igbo, nke a nokwa n'ime ya choputa na ihe gbasara izo na ire ala bu ihe zuru ala Igbo onu. Odee wee natunye aro ka ndi uka na ndi isi obodo di iche iche nye aka hu na a gbara mgba megide nke a, ka umu umu anyi nabia n'ihu wee nwee ebe ha ga-ewu ulo obibi n'odinihu.

Okwu Mmalite

Obodo niile n'upa niile maara na ala bu ihe di nnukwu mkpa n'ala Igbo nakwa n'upa gbaa gburugburu. Di ka mmadu n'apughi idi ndu ma e wezuga ikuku, otu a kwa ka mmadu n'apughi ime ihe o bua ma o buru na ala adighi, n'ihu na o bu n'ala ka ihe niile mmadu ji adi ndu di. Ozokwa bu na ihe niile mmadu na-eme n'elu uwa a bu n'ala ka o na-eme ha. E wezuga ala, a gaghi enwe ihe di ka uwa ebe mmadu bi. Ozog, e wezuga Chukwu zuru ala Igbo niile, ala bukwa mmoo zuru ala Igbo niile onu ndi Igbo niile na-asopuru. Ndi Igbo nwere uzog abuo ha si ahuta ala: Ha na-ahuta ya di ka elu ala ebe ihe di iche iche di; mmadu, anumanu, osisi, mmiri, aja, okwute na ihe ndi ozog di iche iche. Ha na-ahutakwa ala di ka otu n'ime mmoo ukwu Chukwu kere ka o na-agara ya ozi nke oru ya bu ihu maka omumu, aku na uba ya na ezi akparamaagwa. Ndi Igbo na-asopuru ma na-akwanyekwara ala ugwu puru iche karja mmoo ndi ozog Chukwu kere na-agara ya ozi. O bu nke a mere na ndi Igbo n'ala Igbo niile ejighi ihe gbasara ala egwu egwu.

Ala na Uzog Di Iche Iche ndi Igbo si Huta Ya

Otutu ndi odee nwere ihe di iche iche ha kwuru gbasara ala. Iji ghotawanye ihe a na-ekwu maka ala, o di mkpa ileba anya n'echiche ufodu ndi odee gbasara ala. Adebeyo (2011) kowaputara ala di ka ihe Chineke kere nke ahijia di iche

iche na-epu ma na-etokwa na ya nke anumanu na mmadu bikwa n'ime ya. Adebeyo bu onye Yoruba mana o na-akowa na ala bu Chineke kere ya. Otu a ka ndi Igbo sikwa kwenyesie ike na o bu Chukwu kere ala. Di ka a maara na o bughị mmadu niile kwere na Chukwu n'ihi nke a ha ekwenyeghikwa na o bu ya kere ihe niile. Ha kwenyere na ihe niile malitere dibara onwe ha na o nweghi ihe di ka okike ma o bu onye okike. Mana ndi Yoruba so ndi Igbo kwenye na o bu Chukwu kere ala.

Ozo kwa, mmadu di ka Anozie (2003) n'okwu nke ya siru na ala bu nwaanyi, igwe buru di ya. O kwuru na ala bu mmo o na-eme ka ala mee nri, na o bu ya na-enye ihe a koru n'ala ikike imita nri, na o bu ya nwe omumu. O kwukwara na ala na-ekpechitere onye a na-emegbu emeghu onu ya.

Site na nkowa Anozie nyere, a choputara na ala bu mmo o nke na-ahu maka ihe oriri, aku na uba na ikpe nkwooto. O mekwara ka a mara na ala nwere di nke bu "igwe". O buru na e lebaa anya na nke a nke oma, a ga-achoputa na ihe Anozie kwuru bu eziokwu. Ebe o bu igwe na-enye ala anwu, mmiri ozuzo na ikuku na-eme ka ala mja mkpuru, n'ezie a ga-asu na igwe bu di ala n'ihi na o bu otu a ka o di na mmeko nwoke na nwaanyi. O bu nwoke na-enye nwaanyi ihe na-eme ka o miputa mkpuru nke bu umu a na-amu.

N'aka nke ozo, Ejirofo (2005) kwuru na ala bu nne omumu na-ahu maka omumu. O kwukwara na ala bu ihe a na-emeru emeru. O bu nke a kpatara na ndi Igbo na-ehi aka n'anya ka ha ghara imeru ala. O mere ka a mata na ala bu ebe mgbakwasa ukwu n'inu iyi. O gara n'ihu kwue na ala o bu la

e rere tumadi nke enweghi ezi nkwekorita tupu e ree ya ne-eweta odachi n'ebe onye o bua rere ya no. N'ebe a, Ejiogho mere ka a mata na o bu ala na-ahụ maka omumu di ka Anozie kwuru. Ma o gara n'ihu metuta aka n'ihe gbasara ire ala wee kwue na ala o bua ndi nwe ya enweghi nkwekorita wee ree na-ewetara onye rere ala ahụ odachi.

Parrinder (1976) na ntunye nke ya sirị na ala bu nne uwa ma burukwa mmoo na-esote Chukwu. O kwuru na ala na nkwenye ndi Igbo bu ebe ndi ichie no nke mere na o bu na ya ka a na-eli onye o bua nwuru anwu. O gakwara n'ihu kwue na o bu ala na-eziga onye nwuru anwu ala mmoo ebe o ga-anoo wee kwado maka ilo uwa; na ala bukwa chi na-ahụ maka omumu nke mmadu ma nke ala. O kowakwara na o bu ala ka nwaanyi aga na onye ume omumu na-ekpere maka nwa. O mere ka a mata na umu nwoke na-ekpekwarala ala maka oganiihu na aku na uba, na ala na-ehekwa umu ya n'ihe ojoo di iche iche. O ruturu aka na o buru na mmadu emeruo ala na ala na-etigbu onye ahụ na o buru na onye ahụ nwuo, na ala agaghi ekwe ka e lie ya n'ime ya. E lee anya na nkowa Parrinder, a ga-achoputa na ihe niile o kwuru bu nkwenye ndi Igbo gbasara ala. O bu nke a mere na onye meruru ala nwuo n'oge gboo na a naghị eli onye ahụ eli kama a na-atunye ya n'ajo ohia ebe o ga-anoo ree ure, laa n'iyi ma o bu ajo anu erie ya. Na nkwenye ndi Igbo, onye di otu a anaghi enwe ohere ilo uwa n'ihina o rughị ala mmoo ebe o ga-esi wee lo uwa.

Nmah (2011) kwuru na ndi Igbo kwenyere na o bu Chukwu kere ala. O dere na o bu Chukwu kere ihe niile na o puru ime ihe niile mana o bu ala bu mmoo o mere ka o na-ehekwa

uwa. Ya mere ala jiri nwee ike n'ebe ma mmadu ma anumanu ma osisi no. Nmah na-akowa na o bu ezie na Chukwu puru ime ihe niile n'onwe ya mana o bu ala bu mmoo o nyere ikike nlekota na nchekwa ihe niile gbasara ala.

Ekwealor (1998) kowara na ala bu otu n'ime mmoo ukwu Chineke kere. O kwuru na nke bu ezi okwu bu na o bu ala bu mmoo kacha di mkpa na mmoo ndi ozo e kere n'ekpemekpe ndi Igbo. N'okwu ya, o siriri na o bu ala na-ahu maka ndu, ahụ ike, omumu, erimeri, ikpe nkwumoto na ezi ndu. Na nkwenye ya, ala bu ihe zuru ala Igbo niile onu. Nkwa Ekwealor dabara adaba nke oma n'ihina na ala na-ahu maka ihe ndi ahụ niile o kporo aha. O bu ya mere ndi Igbo ji enye ala ugwu puru iche ma na-ehunyekwara ya ofufe di iche iche.

Inwe Ala n'Ala Igbo

Nchoputa e nwetara mere ka a mata na n'oge gboo, mgbe elu ka bu ala osa, na inweta ala enweghi iwu na-achi ya, na o bu onye bu uzọ sūchaputa kowa ala, o buru nke onye ahụ na ezi na ulo ya n'ihina mmadu adighi otutu oge ahụ. Nke a putakwara na o bu onye di ike oru mgbe ahụ wee sūchaputara onwe ya oboasara ala na-enwe ala hinne. N'oge ahụ, otutu oke ohia ka e nwere nke ndi mmadu na-atu ujo ibanye, o bu onye o kara obi na-abanye wee nweta ala hiri nne tupu egwu apuo ndi ozo n'anya ha wee soro ya. O bu nke a mere na ufodu ezi na ulo na-enwe ala hinne karia ezi na ulo ndi ozo.

Mana n'oge ugbu a, n'ihina e nweela ubara mmadu, obodo di iche n'ala Igbo nwere uzọ di iche iche ha si enwe ala. Iji nye ihe a chorona nchocha a, o di mkpa ime ka a mata na n'oge

gboo mgbe e nwebeghi ụbara mmadu ka o di taa, na ndi mmadu nwere otutu ala. O bu ka e nwebere ụbara mmadu ka e ji bido kebiwe ala n'uzo di iche iche.

N'oge gboo, o bu naani umu nwoke na-enwe ala, ala abughi maka umu nwaanyi. Di ka Ekwealor (1998:179-180) siri kwue, na o bu naani umu nwoke na-eke ala nna ha ma o nwuo. O kwuru na ebe ufodu, a na-eke ala n'isi n'isi mana ebe ufodukwa tumadi n'ebe a na-alu igwe nwaanyi, a na-eke ala na nne na nne. Nke a putara na nwoke kacha okenye n'afu nne ya ga-ekere oke ya wee lakwuru umu nne ya, ha ekeribe.

Nke ozo, o buru ala jikotara obodo onu, a na-amawa ya n'ogbe n'ogbe, ogbe o bu la amawaa nke ha n'umunna n'umunna, umunna o bu la amawaa n'ezi na ulo n'ezi na ulo, ezi na ulo o bu la amawaa na mkpuke na mkpuke, mkpuke o bu la ekporozie nke ha wee lakwuru umunne ha ndi nne ji.

O bu ezie na o bu naani umu nwoke na-enwe ala n'ala Igbo n'oge gboo ma e nwekwara uzo ndi ozo di iche iche ala si abu nke mmadu n'oge ahụ mere na otutu na-enwe ala karịa ibe ha. N'ufodu obodo n'ala Igbo, a na-enwe ala n'uzo ndi a:

Igba Odibo: N'obodo ufodu n'ala Igbo, nke a bu otu uzo e si enweta ala n'oge gboo. Onye chorọ ala na-agakwuru onye nwere ala hinne ha ekpebie afu ole onye ahụ na ezi na ulo ya ga-agbara onye nwe ala ahụ odibo tupu ala aburu nke ya. Onye ahụ na ezi na ulo ya fezuu onye nwe ala afu ole ha kwekoritara, ala aburu nke ya.

Ihe nketa site n'aka nna: Nke a bu uzo ozo e si enwe ala n'ala Igbo n'oge gboo di ka nchoputa e mere si di. N'uzo a, o

bụ nna nwe ezi na ụlọ na-ekere ụmụ ya ala ya mgbe ọ nọ ndụ tupu ọ nwuo. N'uzọ dị otu a, ala ga-abugide nke onye ahụ rue ụmụ ya na ụmụ ụmụ ya wee dirị gawa. N'oge gboo, ọ bụrụ ezi na ụlọ a mụrụ naanị otu nwa nwoke, ala niile nna ya nwere na-abụ nke onye ahụ (Nmah, 1998).

Igba ala ekpe: Mgbe mmadụ chọrọ nnukwu ego iji gboo mkpa daputaara ya, ọ na- ewere ala ya biri ego. O nwere ike ọ bụrụ na o jizi ala ahụ gbanwere ego ma ọ bụ na o kwere nkwa na ọ ga-akwughachi ụgwọ ahụ na mgbe dị otu a wee werekwa ala ya. Mana ọ bụrụ na o nweghị ike ikwughachi ụgwọ ahụ dị ka oge e kwuru siri dị, ala ya aghọọ nke onye ahụ o biiri ego. Otụtụ mkpebi na nkwekọrịta ka a na-enwe n'udi onọdu a, nke ọ bụla ha kpebiri ma kwekọrịta ka a na-agbaso. A na-enwekwa onye akaebe maka nsogbu idaputa n'odinihu.

Site n'ilekwa ma ọ bụ ikwa nne na nna: A chọputakwara na nke a bụkwa ụzọ ozo puru iche e si enwe ala n'oge gboo n'otụtụ ebe n'ala Igbo. Mgbe nwoke nwe ezi na ụlọ na-ekere ihe ya, o nwere ala ebe ọ na-ekewaputa debe iche maka onye ga-elefe ya na nka ma ọ bụ onye ga-akwa ya ma ọ nwuo. Otụtụ mgbe, ụmụ onye ahụ anaghị ama maka ala a mana ọ ga-akpo ụmụnna ya ole na ole gosi ha ala ahụ ma gwakwa ha ebumnobi o ji debe ya. Ọ bụrụ na nwoke nọchaa nwuo, a kwacha ya, ụmụnna na-akporo onye ahụ lefere ma kwaa nna ya, gosi ya ala ahụ wee gwa ya na ọ bụ ala nna ya si ka e wee kele ya maka nlefe na okwukwa ọ kwara ya. Mana ọ bụrụ na ọ bụ ha niile lefere ma kwaa nna ha, a na-edebe ala ahụ rue na ụmụnne ha ndị nwaanyị aluchaa di makana ọ bụrụ na e nwere nwanne ha nwaanyị nọ na be ha mụọ nwa nwoke, ala ahụ ga-abụ nke ya. Ihe gbasara ụzọ nnweta ala a ezughị ala Igbo niile onụ (Okoye, 2009).

Ụmụ a mụchiri na ngwuru: Nke a bụkwa ụzọ ọzọ e si enweta ala n'ala Igbo. Nke a bụ ebe nwoke nwe ezi na ụlọ na-amụtaghị nwoke, ọ na-akpọ ụmụna ya gwa ha na otu nwa ya nwaanyi ga-anọrọ na ngwuru ya mụba ụmụ iji mụta nwoke na ngwuru ahụ. Mgbe a chọrọ nwoke ahụ a hụghị, ọ bụ nwa ma ọ bụ ụmụ nwoke nwa ya nwaanyi ahụ mụrụ na-ewere ala nna ha.

Site n'ikpa ike: N'oge gboo n'ọtụtụ ebe n'ala Igbo, a na-enwetakwa ala site n'ikpa ike. Nke a bụ ebe a na-ewere ala nye onye ma ọ bụ ndị dike nyere aka wee zoputa obodo n'aka ndị iro ha. Ọ bụrụ na onye ma ọ bụ ndị ahụ nwụkwaranụ ebe ha na-azọ obodo ha, a na-ewere ala nye ezi na ụlọ ha wee tie ha aka n'obi. Mana nke a abụghị ebe niile ka a na-eme ya n'ala Igbo.

Site n'igbazinye mmadụ ala: Nke a bụkwa ụzọ ọzọ e si enweta ala n'oge gboo. N'ọtụtụ ebe n'ala Igbo, ndị nwere ala hinne na-agbazinye ndị ụmụna ha ala ma ọ bụ ndị enyi ha ndị enweghị ala n'ihia na ndị Igbo bụ ndị e ji ime nwanne mara n'oge gboo. Ha na-enwe mmasị iburita ibu na-anya nwanne ha ọkachasi n'ihe gbasara igbazinye mmadụ ala ebe ọ ga-esi na-enyere onwe ya aka site n'orụ ugbo n'ihia na ọ bụ orụ ugbo ka e ji mara ndị Igbo n'oge gboo. Onye ọ bụla enweghị ala ebe ọ na-akonye ihe n'oge orụ mara na agụụ ga-egbu onye ahụ na ezi na ụlọ ya, ọ bụ ya mere ndị Igbo ji agbazinye ndị o nweghị ka ọ ha ha ala. Nke a aputaghị na ọ bụ onye ahụ nwe ya bụ ala kama e nyere ya ka ọ na-akọ ihe na ya rue mgbe onye nwe ya chọkwara ya (Ejiọfo, 2005). N'ihia na ọ bụ ala a gbazinyere agbazinye, onye ahụ agaghị akụ osisi ọ bụla na-amị mkpuru na ya.

Ụzọ ndị a niile na ndị ọzọkwa bụ ụzọ dị iche iche ndị Igbo si enwe ala n'oge gboo. O nweghị mgbe a na-ere ala etu e si ere ya ugbo a.

Ịzọ na Ire Ala n'Ala Igbo

N'ebe a ka obi ederede a di, bụ “ ịzọ na ire ala n'ala Igbo”. Ọ bụ nnukwu ihe mwute na ihe ịgba anya mmiri mgbe a na-ahụ ka ndị Igbo n'akụkụ ala Igbo niile si azọ ma na-erekwa ala n'oge ugbo a. Nke a wee bụrụ ihe mgbagwoju anya mere odee nchọcha a ji bagide ileba anya n'ihe gbasara ịzọ na ire ala n'ala Igbo, ọghom di na ya na ihe ga-abụ olileanya ụmụaka na-etolite etolite. Nke a mere ka e lebaa anya na mpaghara steeti ise mejuputara ala Igbo ndị bụ: Anambara, Imo, Abia, Enugwu na Ebonyi n'ihe gbasara ịzọ na ire ala. Site na nnyocha e mere n'ebe ndị a ka a chọputara na ọ hịara nnukwu ahụ n'oge gboo ihu ebe a na-azọ ma ọ bụ na-ere ala n'ala Igbo. Naani etu e si ere ala n'oge ahụ bụ onye nnukwu ihe dabidoro di ka ọrịa ma ọ bụ ọnwụ nke na onye ahụ enweghị ego ọ ga-eji gboo mkpa ndị a. Ọ bụladị n'ọnọdu a, ọ na-abụkarikwa onye ahụ ihe dabiboro iji ala ebiri ego ọ bughị ire ya ere. Mgbe ala ji aburuzi nke onye ahụ binyere ego bụ ma ọ bụrụ na onye ahụ o binyere ego enweghizi ike ikwughachi ugwo ahụ. Mana ọ bụrụ na o nwe ike kwughachi ya ego ya, ọ na-ewegharakwa ala ya.

N'oge ugbo a n'ebe niile n'ala Igbo, ịzọ na ire ala bụzi okwu a kpụ n'ọnu. Okenye na-ere, nwata na-ere, nwoke na-ere, nwaanyi na-ere, ọgaranye na-ere, ogbenye na-erekwazi. O nweghị onye ọ toro na nke ya, ihe a nọ n'elu ya bụ ọ bụrụ na i repughị i nye efe n'uzọ ka ndị ga-erepu ree. Ala niile di n'ala Igbo enweghizi nke foro afo. Ihe ọ foro bụ irekwu obi

na mkpukwe ndi Igbo. Ebe o si kachasizi njo bu na o bukwazi ndi agburu ozu di iche iche n'ala anyi ka a na-eresi ala ndi a n'eleghi anya n'azu. Nke a wee buru nnukwu ihe igba anya mmiri n'ebe umu amaala Igbo no.

N'ihu na onye o bua choro ego, choro iba ogaranya n'otu abali, mmadu niile chiri aka wubanye n'izo na ire ala. Onye rechaa nke o nwetara n'aka nna ya di ka oke nke ya, o maba na nke ezi na ulu, o rechaa nke ezi na ulu, o maba na nke umunna, na nke ogbe na nke obodo. E rechaa, ala a ga-ere gwu, a malitekwa reghariwa ndi e recharala. Nke a wee burunno nnukwu nsogbu diri ogbo a na ogbo na-abia abia. E nwere otutu ihe na-ebute ire ala n'oge ugbo a. Ufodu n'ime ha bu:

E nweghi akaoru: E nweghi akaoru bu otu n'ime ihe na-eme na ndi mmadu na-amabanye n'ire ala. A bia n'ala anyi taa, otutu ndi ntorobia enweghi ihe ha na-aru iji wee na-enyere onwe ha aka. O bu nke a mere na mgbe o bua ha huru ma o bu nuru ebe ego ga-esi puta ha achiri aka wunye na ya, maka na ndi Igbo si na onye noro nkiti ekwensu ezuoro ya oru.

Anya ukwu: Inwe anya ukwu na e nweghi afu ojuju n'ihe mmadu nwere na-eme na onye noro ebe o no ebe o ngha a na-agu ya. O bu mmadu icho ka o kasia na-eduba ufodu n'izo na ire ala. Otutu mgbe, ha na-erekwa ala abughi nke ha ma chebiri ihe ga-aputa na ya. O bu nke a mere na a na-enwe oke iro na igbu ochu gbasara ala.

Uru di na ya: O nweghi oke ahuhu a na-ata wee na-enweta uru di n'ire ala. Nke ozu, ego ala na-ada na nde na nde ugbo a. Ego ya bu ego mmabute n'ataghi ahuhu. O bu nke a mere

na ndị mmadụ na-amaba na ya ọkachasi ndị ntorobia n'ihina o nweghizi onye chorọ igba mbọ ma o bu ita ahuhu.

Ubiām: Ubiām bu mgbe mmadụ enweghi ike inwetali ihe o ga na-eri n'ubochi. Nke a na-eme ka onye ahụ tinyewe aka n'ihe gbasara izo na ire ala iji wee na-enyere onwe ya aka. Nke a so n'otu nnukwu ihe na-ebute ire ala di ka nchoputa e mere siri di.

Nsogbu di ka, oria, onwu: Site na nchocha e mere, a choputara na nsogbu di iche iche na-adaputara mmadụ n'üwa di ka oria, onwu, esemokwu na nsogbu ndi ozọ ga buga ihe ndi na-enuba mmadụ n'ihe gbasara izo na ire ala. E mere ka a mata na mgbe mmadụ dabara n'otu n'ime nsogbu ndi a, ma onye ahụ enweghi ego o ga-eji gboo ya, o ga-eduba onye ahụ n'izo na n'ire ala. Mgbe ufodu o buru ala ya na umunne ya ma o bu nke umunna ka o ga-adaba na ya ree. Nke a nabutekwa esemokwu n'etiti ya na ndi ozọ ya na ha nwe ala ahü.

Inwe ubara ala: A choputakwara na otu ihe na-eduba ndi mmadụ n'ire ala bu mmadụ inwe ubara ala kariä ndi ozọ. Otutu ezi na ulo n'oge gboo bu ndi nwere ubara ala kariä ndi ozọ nke ha hafenyere n'aka umu ha n'oge ugbu a. Nke a mere na otutu na-ere ala ha n'ihina ha nwere ubara ala o bughä n'ihina nsogbu ma o bu ukọ ego. Nke a bukwa n'ihina ha ataghä ahuhu wee nweta ala ndi ahü. Ma ha chefuru na o buru na ndi nna nna ha mere otu ahü, na ha onwe ha nwere ike ala ndi ahü agaghä eru ha aka. Ha chefukwara na ha ga-enwe umu na umu umu ga-anochi ha.

O bu ihe ndi a na ndi ozọ yiri ha na-ebute oke izo na ire ala n'ala Igbo niile, ọkachasi na steeti Anambara.

Ọghọm Dị n'Ịzọ na Ire Ala

N'elu ụwa gbaa gburugburu, ihe ọ bụla nwere uru nwekwaziri ọghọm. Ọ bụ ezie na e nwere uru ole na ole dị n'ire ala, mana uru ndị a abụghị ihe a ga-eji tunyere ọghọm dị na ya ugbo a na nke ga-apụta n'ọdịnihu. Odee lebara anya n'ufodu ọghọm dị n'izọ na ire ala wee chọpụta na ọghọm dị na ya abụghị ihe e ji onụ akọ; na ọ bụrụ na a maghị ihe e mere onodu a, na ọ ga-abụ nnukwu ihe mwute n'ebe ndị na-eto eto nọ. Ufodu n'ime ọghọm ndị a chọpụtara gunyere:

Na mbụ, a ga-amata na ala abụghị ihe onwunwe nwere ike ibawanye ma ọ bụ mụbaa amụba. Ihe nke a pụtara bụ na ala adighi abawanye di ka mkpuru osisi ma ọ bụ ihe onwunwe ndi ozọ kama nke e rere, nke ahụ apụọla, ọ ghaghị echighakwa azụ. Nke a ga-ebutere onye ma ọ bụ obodo ọ bụla na-ere ala ụkọ ala n'ọdịnihu (Ọfomata, 2007) .

Nke ozọ, oke ire ala di n'ala Igbo n'oge a emeela ka e nwee ụkọ ala ebe a na-akọ ihe na ya, nke a mere na e nwere ụkọ ihe oriri n'ih i na ndi mmadu erechaala ebe ha na-akọ ugbo. Ndi goro, ha agbachie ha nnukwu ogige, ala anoro ebe ahụ na-ala n'iyi n'enweghi ihe ọ bụla e ji ha eme, ọ bụrụ umu ha na umu umu ha ka ha na-azotara ala ebe ndi mmadu no nabifieri aka na-achọ ebe ha ga-akọ ihe.

Obodo ufodu n'ala Igbo kwenyere na onye ma ọ bụ ndi ọ bụla rere ala bụ ndi ichie ka ha rere n'ih i na e nwere onye ma ọ bụ ndi e liri n'ala ahụ. Ọ bụ nke a mere na odachi ma ọ bụ onwu ike na-adaputa mgbe e rere ala okachasi nke e rere n'uzo akwughị otọ. Izọ na ire ala emeela ka umuaka natolite etolite buru ndi ume ngwu ndi ike oru adighi n'ih i na ha achoghi ita ahuhu wee nweta ego maka na ego ala, a

naghị atara ya nnukwu ahụhụ. Ọzọ, ọ na-abiakwa n'okpurukpu. Onọdu dị etu a emeela ka ọtutu ụmụaka na-eto eto buru akalogholi, ndị mkpachi ntị na ndị ohi wee si etu a na-ewetara ala Igbo ajoyaha na ihe ihere (Ogbalu, 2006).

Ọ bụ nkwenye ndị mmadu n'ọtutu ebe n'ala Igbo na ego ọ bụla e retara n'ala anaghị aba ezigbo uru n'ihu na onye ọ bụla rere ala dị ka onye rere mmadu n'ihu na ndị Igbo kwenyere na ala bụ nwaanyi. Ọ bụ nke a mere na ego ala mmadu tinyere n'azumahia na-aghasa ahia ahụ. Naanị ihe e nwere ike iji ego ala mee bụ iji wuo ụlọ ebe obibi, lụọ nwaanyi ma ọ bụ wee rie nri. E were ya tinye n'ihe ọ bụla e ji achụ nta ego, ọ na-eme ka ego ahụ gbarie, ihe ahụ onye ahụ na-eme adaa. Izo na ire ala okachasi n'uzo akwughị otọ na-akpu ugwu mmadu na ezi na ụlọ n'ala. Dị ka Okoye (2009:15) siri mee ka a mata na izo ala na-ewetara mmadu ma ọ bụ ezi na ụlọ ihe ihere okachasi n'akuku onye ma ọ bụ ezi na ụlọ ala ahụ abughị nke ha ma e mesia chọputa eziokwu gbasara ala ahụ.

Ọ na-eweta nsogbu na oghaghara dị iche iche n'etiti nwanne na nwanne, enyi na enyi, ụmụna na ụmụna, ogbe na ogbe nakwa obodo na obodo dị ka; esemokwu, ilu ogo, agha, iku nsi, igbu mmadu, ikpo asi, onwu, na-emekwa ka ezi na ụlọ, ụmụna, ogbe ma ọ bụ obodo ghara iga n'ihu. Nchoputa e mere gosiri na steeti niile dị n'ala Igbo enweela otutu obodo luru ogo, gbusie onwe ha, mebisie otutu ụlọ na ngwongwo ndị mmadu n'ihu ala. A chọputakwara na obodo ndị a ka na-enweta ufuru ogo ndị ahụ ha luru rue taa. Otutu mgbe n'ihu ise okwu na ilu ogo, ndị e rere ala ha na-akpuru ndị ahụ rere ala ha puo ulo ikpe, e werekwa ego ahụ e retara n'ala

tufusie n'aka ndi ọkaikpe nke ga-eme ka ego ahụ ghara ịba uru (Ekwealor, 1998).

Olileanya ndi Ntorobia Igbo n'Ihe gbasara Izo na Ire Ala
Ndi Igbo bu ndi Chukwu goziri n'uzo puru iche okachasi n'ihe gbasara ala. Ndi nna nna anyi ha bu ihe ala meputara ka ha ji ebi ndu tupu ndi ocha abia. Ha na-ebikwa n'udo na onu site n'ala a Eke kere uwa ji gozi ha. Mana n'oge ugbu a, a choputara na ala a Chukwu jiri gozi ndi Igbo dizi ka o na-achọ igho nkocha nye ha.

N'ala Igbo niile n'oge ugbu a, o dizi ka o bu na e nweghi olileanya n'ebe ndi na-eto eto no gbasara ala n'ihia akparamaagwa ndi mmadu n'ebe ala di. O bu ezie na ka chi na-efo ka mkpa ndi mmadu na-abawanye mana nke a agaghi emezi ka ala buru ihe onye o bu na-erezi n'eleghi anya n'azu, ma o bu n'echeghi echiche maka ndi na-eto eto na ihe ga-abu olileanya ha maka ala nke aka ha, n'ihia na ihe di otu a na-egosiputa na ezigbo nsogbu diiri ndi na-eto eto n'odiniihu n'ebe ala di. Onodu a ga-eme ka mgbe umuaka ga-etolite, ha agaghi enwe ebe ha ga-ewu ebe obibi ha na umu ha ga-ebi ma ya foduzia ebe a ga na-akọ ihe oriri. N'ebe o sikasi njo ma buru ihe na-agba nnukwu anya mmiri bu na o bu ndi na-eto eto chiri aka wunye n'ire ala n'oge ugbu a.

Nke ozo, o buru na izo na ire ala a na-agakwa otu a o si aga n'ala Igbo, o ga-emekwa ka iro na asi diri na-aga n'etiti nwanne na nwanne, enyi na enyi, ezi na ulo na ezi na ulo, umunna na umunna, ogbe na ogbe nakwa obodo na obodo (Anozie, 2003). O ga-emekwa ka a ka na-enwe oke igbu mmadu na ikwafu obara n'ala Igbo, ma mekwaa ka mmepe na agamiihu toro ato ghara idi n'ala Igbo niile.

Ọzọ, ire na ịzọ ala a ga-emekwa ka n'ihe dị ka afọ iri atọ ma ọ bụ afọ iri ise na-abịa abịa na a gaghị enwe nwata nọ n'ala Igbo ga-enwe ezigbo akaorụ n'ihia na anya ụmụaka na-eto eto dị n'ire ala, o nweghị onye chọrọ ịgụ akwụkwọ ma ọ bụ ịmụ akaorụ ọ bụla, onye ọ bụla chọrọ ego mmabute, nke a naghị ata ahụhụ were enweta. A ga-amazị ka ala Igbo ga-adị n'oge ahụ, mgbe ahụ ọ ga-abuzi oke n'ohia ngwere n'uzọ, onye agbapughị, ọ chaara ibe ya (Okoye, 2009).

Ọzọ dị ka ibe ya bụ na ọtụtụ ụmụanna n'ala Igbo bụ ndị agbụrụ ọzọ dị iche iche ka ha na-eresi ala dị ka ndị Awusa na Yoruba. Nke a ga-enye aka mee ka ọtụtụ ndị agbụrụ ọzọ juputa n'ala Igbo ma wue ebe obibi dị iche iche, nke ga-emekwa ka ha webatawa omenala ha n'omenala Igbo. Dị ka anyị siri hụ ihe na-eme n'etiti ndị Igbo na agbụrụ ndị a n'ala anyi taa.

Aro Odee n'Ọnọdụ a

Dị ka ọ dị ugbo a, ịzọ na ire ala abatala dirị n'ala Igbo. Mmadụ ikwu ka a kwusị ire ala kpmkpam ga-abụ ihe hịara ahụ nke ukwu, ọ ga-adị ka ube a mara n'afọ. Mana n'agbanyeghị nke a, a ga-ahuriri ka a ga-esi kwọọ onye ukwu wara.

Na mbụ, a ga-eme ka ụmụaka na-etolite etolite sepụ aka n'ihe gbasara ịzọ na ire ala n'ala Igbo site n'iti iwu ga-ekwu ka a ga-esi na-ere ala, na afọ mmadụ ga-adị wee malite ire ala. Ọzọ bụ na a ga-amakwa ebumnobi onye ma ọ bụ ndị na-ere ala tupu ha eree ala ahụ. Ha ga-esepụ aka enwe n'ofe tupu ọ ghọọ aka mmadụ, maka na rijue afọ dachie ụzọ abughị ezigbo ihe.

Ọzọ dị ka ibe ya bụ na a ga-agba mbọ hụ na ndị ntorobịa na-etolite etolite nwere akaorụ dị iche iche bụ ụzọ ha ga-esi na-enyere onwe ha aka n'ebe ihe gbasara ego dị karịa irefusi ala e kwesiri iji mee ihe dị mkpa.

Nke ọzọkwa, obodo ọ bụla dị n'ala Igbo ga-eme ya ka ọ bụrụ iwu ụzọ na usoro a ga-esi na-ere ala n'ala Igbo niile nke a ga-eji iwu goomentị tiri maka ịzọ na ire ala mee ka o guzosie ike. Nke a ga-emekwa ka onye ọ bụla na-ezube ire ala kpachara anya maka na ọ bụrụ na ọ gbasoghi ihe iwu kwuru, a ga-ata ya ahụhụ so ya. Iwu a ga-abụ na ọ bụ naanị ala dị n'ikpa ma ọ bụ n'agụ ebe mmadụ agaghị ebinwu ka a ga-na-ere. Nke ọzọ, na tupu mmadụ eree ala, ọ ga-agba mbọ hụ na e dewere ala buru ibu ọ ga-na-enye ndị na-eto eto maka iwu ụlọ nke ha. A ga-ahụ na ala e dewere ga-erute ụmụ ụmụ nke anọ bido n'oge a wee gaba. Nke a ga-eme ka obi ndị mmadụ malite ịpụ n'ire ala.

Mmechi

Site na nchọcha a e mere, a chọputara na ịzọ na ire ala bụ okwu a akpụ n'ọnu n'oge ugbu a n'ala Igbo niile. A chọputakwara na ihe gbasara ịzọ na ire ala emebiela ọtụtụ ihe n'ala Igbo. Ọtụtụ mmadụ etufuela ndụ ha maka nke a ebe ọtụtụ akụ na ụba ka a larala n'iyi. Ufọdụ n'ime ihe ndị a ka a na-agaghị enwekwa ike iweghachi azụ na nnu kwuru nnu afọ na-abịa abịa. Nke a sokwa mee na ọtụtụ obodo n'ala Igbo ka nọ n'ụbiam rukwa taa. Ọ dị mkpa ime ka ọhanaeze mata na ihe gbasara nsogbu ịzọ na ire ala wetere n'ala Igbo bụ nke ga-adigide ọkputorokpu ma ọ bụrụ na e nweghi ihe e mere ọsọ ọsọ. Ọ bụ nke a mere na odee choro isi n'isiokwu a wee

kpalie mmọọ ndị Igbo niile ma nwoke, ma nwaanyi ka ha malite ichọ ya bụ ewu ojii tupu chi ejinahụ ha.

Edensibija

- Achebe, C. (1986). *The World of the Ogbanije*. Enugu: Fourth Dimension Publishers
- Adebayo, M.C. (2011). *Comprehensive Agricultural Science for Senior Secondary School*. Ibadan: University Press
- Anozie, C.C. (2003). *Igbo Kwenu: Akụkọ na Omenala Ndị Igbo*. Enugu: Computer Edge Publishers
- Barret, D.B. (1970). *Schism and Renewal in Africa: An Analysis of Six Thousand Contemporary Religious Movements*. London: Oxford University Press.
- Bible Society of Nigeria, King James Version (2004). Korea: Korean Bible Society
- Ejiofo, P. (2005). *Igbo Ezue*. Awka: Valid Publishing Company.
- Ekwealor, C.C. (1998). *Omenala na Ewumewu Igbo*. Onitsha: Africana First Publishers.
- Iluogu, E. (1985). *Igbo Life and Thought*. Onitsha: University Press.
- Nmah, P.E. (1998). *Spiritual Dimension of Land Identity Crisis in Igbo land of Nigeria: An Ethical Reflection*.
- Ofomata, C.E. (2007). *Nchikọta Ihe Omumụ n'Asụsụ Igbo nke Sekondiri*. Enugu: Format Publishers

- Ogbalu, F.C. (1965). *Omenala Igbo*. Onitsha: African Literature Boreau.
- Ogbalu, F.C.(2006). *Omenala Igbo*. Onitsha: University Publishing Press.
- Okoye, G.A. (2009). *Authobiography and Orji Village in Historical Identity*. Enugwu-Ukwu: Busy Brian Enterprises.
- Parrinder, G. (1976). *Africa's Three Religions*. London: Sheidon Press.